

EKONOMİK KRİZ UNUTANLARA YENİDEN MARX'İ HATIRLATIYOR

kendi sınıf bilinçli öncüsüne sahip ve diğer ezilenlerin, sömürülenlerin, toplumsal muhalefetin önderliğini kazanan işçi sınıfı, kriz koşullarından egemen sınıfı, burjuvaziyi devirmek için, devrim için yararlanabilecektir.

Yaşanan kriz koşullarında, işçi sınıfının dünya partisinin bulunmaması, yaratılmamış olması, işçi sınıfının yaşam koşullarının olduğu gibi, mücadele koşullarının da giderek daha kötüleşeceğinin habercisi sayılmalıdır. Propaganda, kapitalizmi teşhir ve örgütlenme açısından en uygun koşulları sunan kriz, işçi sınıfını ve komünistleri, kendi koşulları açısından, bu sefer de en olumsuz durumda, komünist işçi partisinden yoksun, örgütsüz ve hazırlıksız şekilde yakalamıştır. Bu kriz vesilesiyle acil sıfatıyla ileri sürülen öneriler, örgütlenmenin evrensel komünist ilkelerinin üstünden atlanmasıyla başladığı sürece, yaşanan ve yaşanacak olan her kriz, işçi sınıfının koşullarının düzeltilmesine, mücadelesinin yükseltilmesine değil, yenilgisine hizmet edecektir.

MARX'IN TEKRAR HATIRLANMASINA NEDEN OLAN BUNALIM

KURTULUŞ
SOSYALİST DERGİ
YAYINLARI

2008 krizi vesilesiyle, komünizm hayaleti değilse de, herkesin kendisine göre yontup biçtiği bir Marx silueti hafızalarda canlanıyor. Kriz dolayısıyla anımsanması gereken belki de en önemli bilgi, krizin kapitalist üretimin sonucu olduğu ve krizsiz bir kapitalizmin mümkün olmadığıdır. Bunun yanında kapitalizm, kendi oluşturduğu sorunun çözümlerini de olgunlaştırıyor. En başında kendi mezar kazıcısı olacak işçi sınıfını yaratıp geliştiriyor. İşçi sınıfının iktidarı temelinde özel mülkiyetin ortadan kaldırılması, kapitalizm koşullarında büyük ölçüde gerçekleşen toplumsal üretimin tamamlayıcısı olacaktır.

Krizler, sınıf mücadelesini yeni mecralara sokarlar. Değişen koşullarda, yeni biçimler ve düzeylerde süren sınıf mücadelesi içindeki komünistler, öncülük iddiasında olanlar bu koşulları göz ardı edemezler. Ama işçi sınıfının öncüsünün, partinin inşası, öncelikle, sınıfsız toplumdan bugünün ilişkilerine bağlanan bir dizi ilkeye bağlıdır. Sınıfsız toplumun yaratıcısı olacak işçi sınıfının özne konumu ile, burjuva devleti yıkmak, parçalamak gerekliliği, proletaryanın egemenliğinin, diktatörlüğünün gerçekleştirilmesinin zorunluluğu, partinin örgütlenme ilkelerini ve temellerini belirler. Bunun dışında, içinde kriz de bulunan bir dizi olağan ve olağanüstü durum, bu ilkelerin önceliği çerçevesinde göz önüne alınır.

Kriz, ekonomik ilişkilerin bozulması, aksaması, durması; büyüklü küçüklü şirketlerin zararlara uğramaları, el değiştirmeleri, iflas etmeleridir. İşçi sınıfı açısından da kriz, ücretlerin düşürülmesi, işten çıkartılma, kitlesel boyutta işsizlik, yoksulluk, açlık demektir. Çalışma, yaşam ve mücadele koşullarının ağırlaşması, aynı zamanda sınıf mücadelesinin keskinleşmesinin koşullarıdır. Ancak sınıf mücadelesinin gelişim yönü kendiliğinden değil, mücadele içindeki sınıfların karşılıklı konumlarına, maddi ve manevi güç ve hazırlıklarına, tutumlarına bağlı olarak belirlenmek durumundadır. Bu yüzden bu etkenlerin andaki durumuna, sınıfın bilinç ve mücadele düzeyine göre, ekonomik krizin sonucunda sınıf mücadelesinin etkilenmesi, tamamen ayrı yönlerde olabilir. Eğer işçi sınıfının birliği ve dayanışması zayıfsa, mücadele bilinci gelişmemişse, sınıfın saflarında atomizasyon, parçalanma, bireycilik, sınıfın bireylerinin ve kesimlerinin birbirleriyle rekabeti, birbirine düşmesi gibi eğilimler belirecektir. Buna karşılık, sınıfın dayanışmasının, mücadele birliğinin, bilinç ve örgütlenme düzeyinin gelişkinliği koşullarında, işçi sınıfı, kriz karşısında ortaya çıkan toplumsal tepkileri sınıf mücadelesi doğrultusunda yükselterek ekonomik krizle sarsılan, zayıf düşen burjuvaziyi geriletebilecek, politik kazanımlar elde edebilecektir. Daha da ötesi, yine bilinç, örgütlenme ve hazırlık düzeyi açısından belirli bir gelişkinlik derecesinde, diğer bir deyişle,

demokratik ya da başka yollardan birisi ile kurtulmanın mümkün olduğu ve zaten Marx'ın da böyle bir şeyler dediği izlenimine kapılan insanlar kalıyor. Krizle beraber küreselleşmenin sona erdiği saptaması yapılıyor ve küreselleşmenin temel argümanı olan 'ulus devletlerin döneminin geçtiği' önermesi, 'ulus devletlerin aslında önemli olduğu, emperyalizmin küreselleşmeci çeşidine karşı tercih edilebilirliği' fikrine bağlanıyor. Marksizmin bu çarpıtılması, burjuvazinin bir kesiminin hizmetine sunulması, eğer dönemlik değilse, baştan bu yana marksizmin sol keynezyen okumalarından başka bir anlam taşımaz.

Burjuva basında konumlanan bu yelpazenin ötesinde, sosyalist saflarda da kriz üzerine bir hayli tartışma var. Kriz ve kriz teorisi, krizin seyri konusunda ayrıntılar düzeyinde yürütülebilecek tartışmaların ötesinde, bu kriz dolayısıyla 'acil politikalar' önermek moda haline geldi. Krizin faşizmi tırmandıracağını, erken davranıp bir işçi muhalefeti yükseltmek ve bunun için de çeşitli türden ittifaklar kurmak gerektiğini söyleyenler, ister istemez, komünist işçi partisinin inşa sürecinin bütün gereklerinin üstünden bir çırpıda atlamış oluyorlar. "Emek, Barış ve Özgürlük Cephesi" önerisini de, "Çatı Partisi" önerisini de, "Devrimci bir Parti"nin örgütlenmesinin hemen gündemleştirilmesini vb. de ileri sürenler, epeydir ileri sürdükleri önerilerini, bu krizin getirip götürecekleri, bilançosu üzerinden yeniden temellendirmeye, kriz dolayısıyla görüşlerine 'biriciklik' ve 'aciliyet' atfetmeye çalışıyorlar.

Bu noktada, burjuva basın içinden, 'bir şekliyle' kapitalizmin aşılması diye formüleleştirilen en *ileri* öneri, bunun gerçekleşmesi noktasında nasıl ki, 'demokratik ya da başka yollarla' diyerek, burjuva devletin parçalanması ile kurulacak işçi sınıfı iktidarının hükümsüz kılınmasına hizmet ediyor ve bu sayede Marx'ı, sermaye birikimi ile kriz teorisinden ibaret saymış oluyorsa, çeşitli sosyalist çizgiler tarafından gündemleştirilmeye çalışılan *yasal partilerin*, bu kriz vesilesiyle aciliyetle ele alınıp desteklenmesi teklifleri de, işçi sınıfının devrimci partisinin yerine getirilmesi öncelikli **gereklerini** görmezden gelmiş, üzerinden atlamış oluyorlar. Bu gereklilikler, burjuvazinin egemenliğini ve onun aracı olan devletini parçalayıp yıkmak zorunluluğundan kaynaklanırlar. Böyle bir amaç karşısında burjuvazinin, kendi koyduğu yasallığı dahi hiçbir şekilde ölçü almayacağını bilmek, bugünün gereklerini sınıfsız toplum hedefi ile ilişkilendirebilmeyi zorunlu kılar. Bugün yapılması gerekenlerin yerine ikâme edilecek her türden adım ve girişim, bu zorunlulukların yarın gerçekleştirilmesini daha da zorlaştıracak, engelleyebilecektir.

Marx ve Engels, *Komünist Manifesto*'nun daha ilk satırlarında, 1848'in dünyasını şöyle tarif ediyorlardı:

"Avrupa'da bir hayalet dolaşüyor – Komünizm hayaleti. Eski Avrupa'nın bütün güçleri bu hayaleti defetmek üzere kutsal bir ittifak içine girdiler..."

2008'in dünyası ise, Engels'in mütevazı adı pek anılmasa da, Marx'ın hayaletini geri çağırıyor. Bazıları tarafından bulutsuz gökyüzünde çakan bir şimşek gibi algılanan kriz vesilesiyle Marx yeniden anımsanmaya başlandı. Ve bu durum bir süre daha devam edeceğe benziyor!

Avrupa'nın bütün güçleri bir yana, dünyanın bütün kapitalistleri, gerçekleşen krizin olası zararlarını göğüslemek için birleşip birleşmemek arasında gidip geliyorlar. Birlikte yuvarlandıkları çukurun derinliği karşısında, asgari bir ortaklık geliştirmek zorunda olduklarını iliklerine kadar hissediyor olsalar da, kriz koşullarında kapitalistlerin birlikte davranabilmeleri eşyanın tabiatına aykırı. Ortadaki leşi paylaşırken, en güçlülerin devreden çıkartılması için birleşmek, karşıdaki ile

dalaşmayı göze almayı gerektiriyor. İlk anlarda, krizi bir süre daha erteleyebilmek ve güven ortamını yeniden canlandırmak için trilyon dolarları kurtarma operasyonlarına kullanmak gerektiğinde aralarında başlayan farklılık, ilerleyen aylarda keskin bir çelişkiye dönüşeceğinin açık belirtileriydi. Önümüz yılları zarar ve yıkımlarını onarmaya çalışarak geçirecek olan kapitalistlerin, uzlaşmacı rekabetten çatışmacı bir evreye geçeceklerinin bütün sinyalleri bu krizle beraber fark edilir hale geldi.

Kapitalizmin neden krize girdiğine dair rivayet muhtelif! Ama kamuoyunun gözü önünde ifade edilen, batan firmaların, bankaların niteliğinden de anlaşılacağı gibi, mali piyasada bir yolsuzluk, denetimsizlik ve hesapsızlık olduğu; ev sahiplerinin evlerini teminat olarak gösterip aldığı kredilerle, yeni ev sahibi olmak isteyenlere verilen kredilerin, bazı 'kendini bilmez' banka yöneticileri tarafından kötüye kullanılmasından kaynaklandığı yönünde!

İnsanlığın genlerine işleyecek kadar eski bir gereklilik olan barınma ihtiyacıyla bağlantılandırılan bir ev sahibi olma arzusunun, nasıl olup da, kapitalizmin başını böylesine belaya sokabildiğini ise birkaç 'istisna' dışında kimse açıklamıyor. Ev sahipleri ile ev sahibi olmak isteyenlere, evlerini ipotek ettirmek yoluyla verilen krediler, sarmaş dolaş olmuşlar, dünya üzerinde şöyle bir gezintiye çıkmışlar, Amerika kıtasını aştıktan sonra Avrupa ve Çin'i geçerek türev enstrümanlara dönüşüp, karşılığı olmayan devasa bir piyasa oluşturmuşlar. Sanırsın Sülün Osman hikâyesi! Bu söyleme bakarak, kapitalizmin krizini, bir toplu konut dolandırıcılığı olarak nitelemek bile mümkün olabilir! Krizin sorumlusu olarak bazı finans ve yatırım bankalarının yöneticilerini göstermek, suçu bunların üstüne yığıp kapitalizmi kurtarmaya çalışmakla, son Marmara depreminde yaşanan faciyanın sorumlusu olarak Velî Göçer gibi birkaç müteahhidin gösterilmesi arasında hiçbir fark bulunmuyor. Böyle yapılan kriz değerlendirmelerinin içinde, ne kapitalizmin anarşik yapısı ne aşırı üretim ne de kapitalizmin kâr elde etmek için sermaye birikimi, sermaye birikimi için üretim olduğu olgusu öne çıkarılıyor. Oysaki marksizm bilgisini kullananlar için olayın bu noktaya gelmesi ertelenebilir ama kaçınılmaz bir olguydu.

"Dünya kapitalizmi 1929 krizi hariç bütün krizlerini hep kısmi olarak yaşamış ve bu krizlerden farklı düzeylerde merkezileşerek, dinamik bir yapıya kavuşarak çıkmıştı. Hatta bir dönem gelişmenin dinamiği olarak algılanmaya başlayan krizlerden bahsedilir olmuştu. Krizler, safraların atılması, atıl yapıların saf dışı edilmesi süreçleri olarak sosyalizme karşı ideolojik mücadelede kullanılıyordu: 'Sosyalistler krizlerden devrim bekleyen hayal-

Bunlar, ne kadar derin olursa olsun krizin, kapitalizmi kendiliğinden yıkamaya çağının, en önemlisi, sosyalizmin kendiliğinden çıkıp gelmeyeceğinin kanıtıdır. Sınıf hareketinin yükselmesi, sermayenin saldırılarına karşı koymaya çalışması ölçüsünde, mücadelenin yükseleceği, kendine bir yol bulmaya çalışacağı da bir gerçektir. Ama bu yolun sosyalizm yolu olması, kendiliğinden süreçlerin değil, komünistlerin bilinçli çabalarının ürünü olacaktır. Ayrıca işçi sınıfı içinde her türden burjuva ideolojik çizginin hiç vakit kaybetmeksizin çalışmaya devam ettikleri, toplumsal kurtuluşu, toplumu çeşitli türden gerici, baskıcı mecralara sürükleyebilecek faşist ve dinci rejimlerde göstererek örgütlendiği de unutulamaz.

TÜRKİYE'DE KRİZ TARTIŞMALARI

Ekonomik büyüme ve kapitalizmin başarısı hakkında dün söylediklerini unutan, toz duman içinde üstünü örten iktisatçılar ile burjuvazinin her daim yeminli kalemşörlerini, aslında iflâh olmaz yaftasıyla bir kenara bırakmak gerekir. Bu krizde Lenin'in yanıldığını ve devletlerin karşılıklı bağımlılık durumunda olarak dayanışmaya gittiklerini keşfedenler, ya da 'bu bir mali krizdir, önlemlerle aşılabılır, reel sektörün bu krizle ilgisi yoktur, kriz reel sektöre bulaşmamıştır' türünden yaklaşımlar buna örnek sayılabilir. Bunların dışında, gerçekten inandıkları liberal dogmaların ayaklarının altından böylesine hızla çekilmesinden ötürü şimdi ne savunacaklarını, ne yapacaklarını şaşırın geniş bir kesim için de, şaşkınlıklarına acımak dışında elden bir şey gelmez. Bu gibileri, muhtemeldir ki, bir müddet travma geçirip yeni oluşacak saflaşmada kendi çıkarlarına en uygun yerde saf tutacaklar. Bunu başarmakta geç kalanlar, mecburi istikamet farklı türden ideolojik çizgilere yaklaşacaklar. Artık bunlardan Marx'ı doğru okumayı başaranlar olur mu bilinmez ama faşizmden şeriata çeşitli alanlara savrulmaların yaşanması kaçınılmaz gözüktüyor. Muhtemeldir ki, Keynes'in yıldızlarının parlatılması işine en çok aday, yine bu kesimden çıkacaktır.

Marx'ın, baştan bu yana, kapitalizmin analizini ve krizleri açıklıyor olduğunu beyan edenler ise, doğaldır ki, analizlerini kapitalizmin demokrasi yolu ile aşılmasına kadar vardırımlarla sınırlı değil. Cesaretle bir adım daha atıp bundan 'demokratik ya da başka yollarla kurtulmak' sorusunu ortaya atanlar da oluyor. Kurtulmak gerekir diye tanımlanan olgu, kapitalizm mi, kapitalizmin şu anki obur, doymak bilmez yöneticileri ve onların işgal ettiği devlet mi, yoksa kapitalizmin küreselleşmeci çeşidi mi, işte bu nokta biraz bulanık kalıyor. Ya da kasıtlı olarak bulanık bırakılıyor. Bu öneriden geriye ise, her neden kurtulacaksak, işte ondan,

daha yatkın. Venezüella devlet başkanı Hugo Chavez, Bush'a, "yoldaş" diye hitap ederken ironi mi yapıyor, yoksa gerçekten yapılanları sosyalizmle ilişkilendiriyor mu bilinemez! Ama krizde gerçekleştirilen devletleştirmeler, bu firmaların zararlarının kamuya vergilendirilmesi ile sınırlı olup, kârları söz konusu olduğunda, uygun bir konjonktürde özelleştirileceklerini öngörmek için kâhin olmaya gerek yok. Chavez'in devletleştirmelerinde ise *kârın* önemlice bir bölümünün kamusal harcamalara, halka sarf edilmesi, ne onun sistemini sosyalist yapmaya yetiyor ne de ironi düzeyinde de olsa "yoldaş" kelimesini kullanmasını anlamlı kılıyor!

Sınıf hareketinin yükselmesinin, sosyalizmin varlığı koşullarında gelişen sosyal devlet olgusu, kamu işletmelerinin üretimlerinin ve sosyal hizmetlerin özel kapitalist üretimin dışında gerçekleştirilmesi nedeniyle, sermaye birikiminin önünde bir engel gibi görülmüştür. Sermaye, emek sömürsünü yaygınlaştırabilmek, birikimini hızlandırmak için, sürekli olarak, özelleştirmelerin önündeki engellerin kaldırılmasını talep etmiştir. Ne zaman ki sınıf hareketi yenilmiş, sosyalizmin yıkımı koşullarında kaybettiği mevzilerden geri çekilmiş, böylece özelleştirmelerin, sosyal devletin yıkımının önü açılmıştır. Bu süreç kuşkusuz ki sermaye sınıfı için sorunsuz yaşanmamıştır. Bu nedenle devletleştirmelerin burjuvazinin ortak hafızasında sosyalizm uygulaması olarak yer etmesini anlamak mümkündür. Ama sınıf mücadelesinin yükselmesi ve sosyalizmin varlığı koşullarının bir ürünü olan sosyal devlet olgusu ile, kapitalistler tarafından piyasaları düzenlemek ve zararı kamuya yüklemek için göreve çağırılan devlet olgusu arasında ayırım yapmak gerekir.

Bu nedenle Keynes'in adının çokça telaffuz edilmesi, saçma sapan sosyalizm yakıştırmalarını bir kenara bırakalım, sosyal devlet uygulamalarına dönüleceğinden değil, devletin güçlü tekeller lehine ekonomiye müdahalesinin zorunluluğundandır. Üstelik devlet, bu müdahalesini, engelsiz bir şekilde egemen sınıftan yana, sınıf hareketinin bastırılması doğrultusunda kullanacaktır.

Devleti ve sermayeyi, sınıftan, emek sömürsünün sınırlandırılmasından yana politikalara, sınıf hareketinin baskısından başka hiçbir güç yöneltmez. Krizin etkilerinin 'kamulaştırılması', zararların vergiler yoluyla kitlelere fatura edilmesi, işsizlik ve çalışma koşullarının daha da kötüleşmesi, bugün yaşanabilecek en olası gelişmelerdir. Sınıf hareketinin bu örgütlülüğün geri ve güçsüz olduğu yenilgi koşulları, aynı zamanda hareketin komünizmin öncülüğüne girmemiş, komünizmin sınıf hareketine öncülüğünün gerçekleştirilememiş olduğu koşullardır.

perestlerdi! Oysa krizlerin sistemin iyileşmesine yaradığı görülüyor muydu? Bugün artık hızla yaklaştığı görülen ve bütün kapitalist dünyada aynı anda yaşanacağı hemen hemen kesinleşen bir krizden söz etmek müneccimlik sayılmıyor. Dünya kapitalizmi, 82'den bu yana içinde bulunduğu ve genel olarak durgunluk olarak tanımlanabilecek durumdan tepe aşağı bir gidişe yönelmiş bulunuyor. Bütün dünyadaki komünistlerin bu kriz ortamına hazırlıksız yakalanacakları aşikar. Bu yaklaşmakta olan krizden bir devrim çıkarmak ise bugünkü koşullarda hayal. Ama komünistler nesnellığe teslim olmak değil, kendi öznel-likleri üzerinde hızla bir devrimi yaşamak zorundalar." ("Dünya ve Türkiye", *Kurtuluş Sosyalist Dergi* 1, Kasım 2001, s. 27)

Bugünkü krizin –ve genelde kapitalizmin krizlerinin– kapitalist üretimin doğal sonucu olması, krizlerin maddi temelleri, dinamikleri üzerine kısa bir anımsatmayı gerekli kılıyor.

KAPİTALİZM VE KRİZ

Kapitalist meta üretimi, doğası gereği plansızdır ve anarşik bir yapıya sahiptir. Üretimin toplumsal ihtiyaca göre değil de belirsiz bir piyasaya göre yapılması, hem üretim ve dolaşım arasında hem de üretim araçları ile tüketim araçları üretimi arasında bir eşgüdümü, toplumsal gereksinim ilişkisini olanaksız kılar. Bu nedenle, satılamayan malların aşırı üretimi, geri ödenemeyen aşırı krediler veya benzeri bir diğer dengesizlik, bir aşamada, ekonomik ilişkilerin aksamasına, tıkanmasına ve krize yol açar.

Kapitalist üretim kâr amaçlıdır ve kârı artırmak için sermaye birikimini sürekli artırmak gerekir. Ortalamada, her bir kapitalistin üretilen toplam artıkdğer kitlesinden aldığı pay, kâr, sermayesinin büyüklüğü ile doğru orantılıdır. Bu durumda, kârı belirleyen maliyet fiyatlarıdır. Maliyet fiyatları ise, hammadde ve enerji gibi unsurlar dışında, esas olarak emek gücünün payı azaltılarak düşürülebilir. Sermaye birikiminin hızlanması, her seferinde kârın daha büyük kısmının üretime eklenmesi, makinelerin payının artırılmasına ayrılmamasıdır. Artıkdğerin, dolaşısıyla kârın tek kaynağı emek olduğu için ise, toplam sermaye ve üretim içerisinde makine, hammadde ya da diğer üretim araçlarına karşılık gelen paya göre emeğin payının azalması, kâr oranlarını düşürür. Kapitalizmin tarihsel gelişimi içinde bu biçimde ortalama kâr oranının düşmesi eğilimi, kapitalizmin krizlerinin temelinde yatar.

Kapitalizmin gelişimi çevrimsel karakterdedir. Çevrim, bir kriz sonrası içinden çıkılmaya çalışılan, üretimin düşük seviyelerde, pazarın ve piyasaların cansız ol-

duğu bir durgunlukla başlar. Bu aşamadan, işlerin yavaş yavaş hızlanması ile çıkar ve orta derecede faaliyet giderek yerleşir. Daha sonra piyasalara güven yayılır. Ekonomik bir genişleme, canlanma evresi başlar ve herkesi aşırı bir iyimserlik sarar. Bu evre genişleme evresidir. Marx, bu evreden sonra bunalımın çıkıp geleceğini söyler.

Kriz, sermayenin bir bölümünün üretim dışına düşmesi, iflas etmesi ve ayakta kalanların iflas edenlere el koyarak merkezleşmenin artması sonucunu verir. Krizin niteliğine, çapına ve derinliğine bağlı olarak yaşanacak bir depresyon, durgunluk süreci sonunda, üretim canlanmaya başlar. Toplam artıdeğer, geride kalan sermaye grupları tarafından paylaşılacağı için, düşerek krize yol açmış olan kâr oranları tekrar yükselmeye başlar. Eğer işçi sınıfının mücadelesi ile önüne geçilmemişse, kriz koşullarında ücretler de düşmüştür. Kâr oranları bu etkiyle de yükselme eğilimine girer. Marx'ın anlatımında sıralandığı gibi, çevrimin safhaları tekrar birbirini izler.

Marx, kapitalist üretimi açıklarken, çevrimsel karakterinin temeline, sürecin bir noktasında krizleri belirleyen sınıai çevrimleri koyar. Sınıai çevrim, üretim araçlarının, makinelerin yeniden üretimi, yenilenmeleri için belirli bir süre gerekmesine dayanır. Bütün makinelerin aşınma ve yıpranmaları nedeniyle karşılık ayrılması ve sonuçta yenilenmesi gereken bir zaman dilimi bulunmasına karşılık gelir. Bu amaçla makinelerin aşınma ve yıpranmasını karşılamak için kârdan bir pay, amortisman karşılığı ayrılır. Ama makineler, aşınma ve yıpranmalarından önce de değiştirilmekte, teknolojik yenilikler karşısında ömürlerini tamamlamadan üretimden çekilmektedir. Sınıai çevrim daha da kısalmakta, makinelerin fizik ömrü dışında başka bir belirleyici faktör devreye girmektedir.

Üretici güçlerin gelişimi ile üretim ilişkileri arasındaki, mülkiyetin özel karakteri ile üretimin toplumsallaşması arasındaki çelişkiler, kapitalist üretim içinde çözümsüzdür. Bunlar, kaçınılmaz olarak, krizlere, krizlerin getirdiği yıkım ve savaşlara yol açmak durumundadır. Kriz sonrası kâr oranlarının yükselmeye başlaması, bir bölüm sermayenin tahrip olmasının, işçi sınıfının düşük ücretleri ve yoksulluğunun doğrudan ürünüdür. Buna karşın süreç yinelenir, kâr oranları bir müddet yükseldikten sonra yine düşme eğilimine girer. Üretici güçlerin gelişmesi, belirli bir düzeyden sonra gelişmenin önünde engel oluşturur. Sınıai çevrimler temelinde makineleşme, teknolojik gelişme, kâr oranlarının düşmesini hızlandırır. Kâr oranlarının düşüşüne karşı kapitalist üretim, sömürüyü artırmak ve işçi sınıfını yoksullaştırmak dışında bir çözüm imkanına sahip değildir.

Keynes'in devletçiliğinin bu yönlerini devralmaya pek niyetli değiller. Örneğin, krizin başındayken herkese para dağıtarak tüketimi kamçulamaya çalışsalar da, işçi ücretlerinin yükseltilmesi gerektiğini dillendirmiyorlar bile.

Kriz ve yıkım anında devletin düzenleyici olarak göreve çağırılması, şu ana kadar devletin ekonomiden uzaklaştırılmasını kurtuluş reçetesi olarak ileri süren neo-liberalizm açısından izaha muhtaç bir durumdur. Devlete yönelik bu talep büyük bir aymazlık ve utanmazlıkla ileri sürülüyor. Şöyle ki, devlet zarar edenleri kurtaracak, bünyelerini düzeltecek, işleri yoluna koyacak ve üstelik bütün bunları, sonrasında özel sektöre devretmek için yapacak! Yani devlet tarafından zararın kamuya, halka ödettilmesi işlemi sorunsuz bir şekilde gerçekleştirilsin, bu amaçla karşılaşılabilecek muhalefete devletin otoritesi ve gerektiğinde zor kullanma tekeli de devreye sokularak engel olunsun, en nihayetinde devlet, kurtarıp sağalttığı sektörleri özele devretsin. Bütün iğrençliği ve iki yüzlülüğü ile birlikte, bu seviyede bir açıklama, burjuva iktisat yazınında dahi en azından ahlâksızca diye tanımlanmalı. Ama önerinin içinde hiç de küçümsenemeyecek gizli bir ön kabul var. Zararın vatandaşa vergilendirilmesi karşısında sermayeye ve onun devletine karşı muhalefetin bugün göstereceği uysallık ve kabul, şirketlerin tekrar özel sektöre devri gündeme geldiği zaman, fazla itirazların yükseltilmemesini, özelleştirmelere direnç gösterilmemesini bugünden taahhüt etmek anlamına geliyor.

Kapitalist dünyanın ortak örgütleri olan, Uluslararası Para Fonu, Dünya Ticaret Örgütü, Dünya Bankası gibi temel kurumların yanında, G-8 örgütünün küreselleşme süreci boyunca bağımlı ülkelerde oluşturdukları "Yabancı Yatırım Konseyleri" ile doğrudan doğruya bu ülkelerin bütün alanlarını sermayenin özelleştirilmesi sürecine tabi kılan ve sömürünün koşullarını bağımlı ülke aleyhine ağır laştıran düzenlemelerden hiç biri, kapitalizmin merkezinde gerçekleşen bu kriz süreci boyunca telaffuz bile edilmedi. Ayrıca çokuluslu tekellerin içinden çıkıp devlet yönetimlerinde, uluslararası kurumlarda görev alan kapitalizmin ajanları, yuppiler ve bunlardan daha ciddi havada görünümsergileyen bürokratların, bu kriz koşullarında bile ezberlerinin dışına çıkabilme becerisi göstermeleri mümkün değil.

Elbette ki bu durum bir beceri ve kapasite sorunu olmaktan önce, sınıfsal aidiyete dair bir davranış ve refleks sorunu. Bu kesimin algısı, zararın kamuya havalesi anlamı taşıyan devletleştirmelerin, sosyalizme ait uygulamalar olabileceği, Amerika'nın ve Avrupa'nın sosyalist uygulamalara döndüğü gibi 'parlak' fikirlere

dumanın nedeni sadece batan bankaların ve yüzyıllık şirketlerin enkazı değildir. Başta ABD hegemonyası olmak üzere, Avrupa Birliği'nin hedeflerinin büyük ölçüde geçersizleşmesi ve on yıllardır süren neo-liberal hegemonyanın yıkılması, bu karmaşanın esas nedenleridir. Sosyalizmler sonrası dünyanın, kapitalist rekabet temelinde yeniden düzenlenmesi, paylaşılması süreci, kısacası küreselleşme dönemi, bu krizle birlikte son bulmuştur.

Bugünkü dünya, iki kutuplu dünyadan da, küreselleşme denen kavramın damgasını vurduğu sosyalist bloğun çöküşü sonrası oluşan dünyadan da çok daha karmaşık, çok daha dengesiz ve belirsizdir. Üstelik doların iyice tartışılmalı hale gelmesinden sonra, hem düzenleyici bir genel eşdeğerin, dünya parasının hem de nispeten siyasi ve askeri liderliğin ortadan kalktığı bir sürece girmektedir. Bu faktörlerin işçi sınıfı üzerindeki yıkıcılığı ve toplumsal açıdan denetimsizliğini artıran en önemli faktör ise, bağımsız politik duruşuyla kapitalizmi dizginleyip aşabilecek olan komünist bir işçi sınıfı hareketinin oluşturulamamış olmasıdır.

NEO LİBERAL DOGMALAR YIKILDI AMA...

Kriz, kuşkusuz ki, neo-liberal dogmaların yıkımını getirdi. Galebe çalınmasından bu yana yüz küsur yıl geçmiş olmasına karşın nasıl ki *neo* haliyle gündeme geri taşınabilmişse, liberalizmin bin bir yüzünden biri ile yine çıkıp geri gelmeyeceğinin, ileride tekrar hegemonya kurmayacağına bir garantisi yok. Üstelik, bütün ideolojik hakimiyetini kaybettiği bu kriz karşısında bile, neo-liberal dogmaların kendiliğinden ortalığı terk etmeye niyeti olduğu, açıktan sesini çıkarmasa bile terk edeceğine dair kesin bir kanıt da yok. Ancak karşı bir hegemonya tesis edilebilirse, bu saçmalıkların gerçekten saçmalık olduğu toplumsal olarak idrak edilebilir. Şimdi, kapitalizmi bir tahterevallî sistemi gibi, bir o yana bir bu yana sallanarak kendi dengesini bulan ve bu arada, ne yazık ki, sarkacın dibe vurduğu anlarda gerçekleşen krizlere de katlanmak gerektiğini savlayan, yeni türden bir liberalizmin tohumları ekilmeye başlandı bile. Buna da Keynes'in geri gelmesi diyorlar.

Her kriz ortamında kurtarıcı formül olarak ileri sürülen Keynes, başındaki halesi ile, kapitalizmin peygamberi olarak bir kere daha kutsanıyor! Sosyal devlet uygulamalarına öncelik vermesi, işçilerin daha fazla tüketmesi, bunun için ücretlerin iyileştirilmesi gerektiği ve hatta finans sisteminin kamusal bir sorumluluk olduğu savlarıyla, krizin kaynağını eksik tüketimde gören Keynes'in ruhu bu krizde de geri çağırılıyor. Şimdilik geri çekilip mevzi kaybeden neo-liberaller,

Süreç içinde emek üretkenliğinin artması, tüketim amacıyla üretilen metalleri olduğu gibi, üretim araçları üretimini, makineleri de ucuzlatır. Üretim araçlarının ucuzlaması, kârlılığı artırıp kâr oranlarının düşüşünü bir süre için kısmen engellese de, birikmiş sermayenin üretime eklenmesi için gerekli kârlılık düzeyini korumaya yetmez. Sürekli şekilde biriken sermaye fazlası, yüksek kârlı alanlara ya da spekülasyona yönelir. Düşük kârlı alanlardan yüksek kârlı alanlarına sahip farklı üretim alanlarına kaymalar, kapitalist üretimin, kârlılığın gereğidir. Bu gelişme, kapitalist üretimin çok farklı alanlarındaki kârlı oranlarını genelleştirir. Kârlı oranlarının düşüş eğilimi, eşzamanlı olmasa da, üretimin bütün alanlarını etkisine alır.

Kâr oranlarının düşmesine karşın, tekelleşme, çok sayıda sermaye ile rekabet yerine pazarı denetlemeyi, bu yolla eşitsiz bir ilişkiyi kendi lehine oluşturmayı sağlar. Tekeller, kapitalist üretimin anarşik yapısına, pazarın belirsizliği ve rekabetin kârlı oranlarını eşitlemesine karşı bir önlem olarak gelişir. Tekeller, kârın yüksek olduğu dış pazarlara, bağımlı ülkelere sermaye ihracını başlatarak hem kâr oranlarının düşme eğilimine karşı konumlanır hem de eşitsiz de olsa kapitalist üretimi dünya yüzeyinde genelleştirirler.

Sermaye ihracı, yüksek tekel kârları demektir. Ucuz hammadde kaynakları ve bağımlı ülke pazarı üzerinde tekel hâkimiyeti, tekeli ilişkiler, emperyalist ülke içindeki kârlı oranlarının düşmesi karşısında dengeleyici bir etki yapar.

Tekeller, kapitalist üretimin çelişkisini bir üst seviyede yeniden üreterek serbest rekabeti tekeli rekabet haline getirirler. Sermayenin değerinin yükselmesi, kârlılığın artırılması amacıyla gerçekleştirilen kapitalist üretim, tekellerin belirleyici olduğu emperyalist dönemde krizlerin daha yıkıcı hale gelmesine ve sonuçta, sermayenin daha yüksek oranda değer kaybetmesine neden olmaktadır.

Marx, krizleri, sermaye birikiminden ayrılmaz, kaçınılmaz ve sermaye üretimine içkin bir olgu olarak açıklar. Sermaye birikim sürecinden ayrı, kendi başına işleyen bir kriz dinamiği olmadığı gibi, bu nedenle Marx'ın da, sermaye birikiminden ayrı bir kriz teorisi bulunmaz. Buna karşın, kapitalizmin krizlerinin nasıl bir şey olduğunu Marx dışında bir yerden öğrenmek de mümkün değildir.

TEKELCİ REKABET VE POLİTİK GELİŞMELER

Uzun bir süredir kapitalizmin aşırı üretim nedeniyle bir gerçekleşme, diğer bir ifadeyle üretilen malları satarak kâr sağlama ve artıkdeğeri elde etme, gerçekleştirme sorunu yaşadığı, meta piyasalarının daralarak bir krizin mayalandığı biliniyordu. 1974 sonrası hızla artan üretime karşın, aşırı sermaye birikimi ve kâr o-

ranlarının düşmesi, sermayeyi bu soruna çare bulmak için finans piyasalarına, bu piyasaların araçlarını çoğaltmaya yönelmişti. Gelecekte ödünç alınan refahla bir müddet dünya tüketim ihtiyacını karşılayan en çok da Amerikan vatandaşıydı ve tekeli rekabetin belirleyici aktörlerinden hangisi, ne üretirse üretsün Amerikan iç pazarını göz önünde bulunduruyordu. Ekonomilerin büyümesinin motoru olan Amerikan pazarı, şimdiki harcamalarını gelecekteki muhtemel geliriyle ne kadar daha finanse edebilir? Farklı kulvarlardaki politik gelişmeler, Amerika'nın cari açığının finanse edilemez noktaya gelmesine, sürdürülemezliğine dair bir kanıyı yarattıktan sonra da uzun süre, bu rüyayı hiç kimse bozmaya cesaret edemedi.

"... Bu tablo, ABD'nin finansman sorununun sürdürülemez ve bu açıdan ABD'nin *güvenilemez* olduğunun kanıtıdır. Avrupa Birliği açısından ise sorun, dışa açılma, kendi etki bölgesi dışına mal ihraç etme sorunudur. Japonya ile ABD şimdilik bir anlaşma yapmış görünmektedir ve Japonya, ABD karşısında uzun süredir zorunlu olduğu devalüasyonundan kaçınarak, ABD lehine davranmaktadır. Herhangi bir merkezin içine düşeceği kriz ve baş aşağı gidiş diğerlerini de peşinden sürükleyecektir. Krizin olası bu sonucu karşısında, şimdilik net manevralardan kaçınmayı tercih etseler de, bu kaçınılmaz sona ilerlemekte ve hızla bu duruma hazırlanmaktadır." ("Tekelci Rekabet ve Değişen Dengeler", *Kurtuluş Sosyalist Dergi* 7, Haziran 2003, s. 50)

Gelecekte üretilecek artıdeğerleri teminat göstererek alınan krediler şişerken, bugünkü tüketim ihtiyacı karşılanmış, kaçınılmaz kriz bugüne kadar ertelenmişti. Birleşik Devletlerin herhangi bir mal ve hizmet üretimini temsil etmeyen ve karşılıksız basılan dolarları da, dünyanın geri kalanından çektiği faizsiz kredi olarak bir çeşit haraç ve dayatma sayılıyordu. Bu haraç düzeni, Amerika'nın güçlü olduğu ve kendini dünyaya dayattığı her aşamada istenmeye istenmeye de olsa kabul edildi. Bretton Woods sistemi sona erdikten sonra da, ABD'nin dünya ekonomisindeki ağırlığı, lider konumu, doların ayrıcalıklarının devam etmesine neden oldu. Bu durum, belli oranlarda ABD'yi finanse etmek zorunda kalan emperyalist ülkelerin geri kalanını rahatsız etse de, bir bütün olarak kazançları arttığı ölçüde telafi edilebilir bir ağırlık, yük olarak taşındı. Hammadde ve petrol satışları dolarla gerçekleştiriliyordu. Merkez bankalarının rezerv paraları yine dolardı ve yeni bir alternatif bulunmuyordu. 'Para basarak dünyayı satın alma ayrıcalığına' karşı, De Gaulle Fransa'sı, altın para sistemine geçilmesini savunuyordu. 1980'li ve 1990'lı yıllardan itibaren ise, bu durum giderek sürdürülebilir olmaktan çıktı.

Kapitalizmin yaşadığı 2008 krizi, küreselleşme parantezi içinde yaşanan önceki krizler, örneğin 94 Meksika, 97 Asya, 98 Rusya, 99 Türkiye, 2001 Türkiye ve Ar-

Enerji ve hammadde tekeli yaratarak kâr oranlarındaki düşüşü rakiplerinin aleyhine, kendi lehine çevirmek isteyen ABD, jandarmalığını, liderliğini bir süre daha diğer emperyalistlere dayattı. Ama karşısında, silahlı bir direniş hareketiyle beraber, bölgesel güçlerin çekinik muhalefetleri de giderek yükseldi. ABD'nin başarısızlıkları ve bölge devletleri ile, özellikle de İran'la girişilecek bir savaşın vahameti karşısında taraf değiştiren, yalpalayan unsurlar, askeri bir yenilgiyi kaçınılmazlaştırıyordu.

Spekülasyon alanının daralması, sonsuza kadar sürdürülemezliği ile birlikte, hammadde ve enerji tekeli, rekabetin belirleyici unsuru olmuştu. Tekelci rekabette tarafların sahip oldukları üretim araçlarının, teknolojinin, yaklaşık aynı bileşimde olması, hammadde ve enerjiyi, maliyeti doğrudan belirleyen unsurlar haline getirdi. Aynı ürün demetini aynı pazarlara satmak için rekabet eden tekeller, hammadde ve enerji sahalarının ele geçirilmesi için, aralarındaki eşitsiz ilişkiyi yeniden üretecek olan Büyük Ortadoğu Projesine gönülsüz de olsa destek olmuşlardı. Bu yönde atılan her adım, başta ABD olmak üzere çelişkileri keskinleştirdi. Çünkü;

"sorun hammadde ve enerji kaynaklarının denetimini ele geçirmek ve böylece dünya üretiminin ve tüketiminin ezici bölümünün yaptığı merkez ülkeler coğrafyasında etkinlik kurabilmektir. Rakibinin üretim maliyetlerini kendi lehine artırabilmek ve kendi üretim maliyetlerini düşürebilmek, büyük ölçüde, kar oranlarının düşüşü karşısında konumlanabilmeyi ve pazardan alınan payı artırmayı sağlayacaktır." ("Tekelci Rekabet ve Değişen Dengeler", *Kurtuluş Sosyalist Dergi* 7, Haziran 2003, s. 46)

Bu politik olgunun, piyasaları değiştiren koşulların, Ortadoğu ve Kafkaslardaki gelişmelerle ilişkilendirilmesi zorunludur. Irak'taki direniş, Afganistan'ın yanında Pakistan'da da Taliban'ın yok edilmeye çalışılırken aksine giderek güçlenmesi, her yerdeki direnişin ABD'nin Büyük Ortadoğu Projesi adı altında yürüttüğü işgalin başarısızlıklarına yol açması ve en nihayetinde bölgede ve dolayısıyla dünyada yeni bir dengenin kurulmaya başlandığının somut kanıtı olarak, Rusya'nın, ABD yanlısı Gürcistan'ın Güney Osetya operasyonuna müdahalesi, küreselleşme yalpanlarının daha fazla iyimserlik pompalamasını imkânsız kıldı. Bu durumda spekülasyon balonunun daha fazla şişirilmesi politik temellerini kaybetmiş oldu. Bu koşullarda, borsalar sallanmaya, hızla değer yitirmeye başladı. Kriz başlamıştı.

Krizin kapitalizmin sonu mu, yıkılışı mı olduğu ya da başka türden bir kapitalizme geçişin milâdı olup olmadığı tartışmaları ile birlikte ortalık tozdan duman- dan görülemez, gelecek belirsiz bir hâl almıştır. Kriz sonrası ortalığı kaplayan toz

içinde, belli sınırlar içinde davranmak zorunda kalıyordu. İki blok arasında ticari ilişkiler olsa da kapitalizmi dengeleyici başka bir politik gücün varlığı, sosyalist bloğun mutlak olmasa da kapitalist dünya pazarından yalıtılmış olması, düşen kâr oranları karşısında alınacak tedbirlerin, dengeleyici unsurların gücünü, etkisini azaltıyordu.

Sosyalist bloğun kapitalist dünyaya getirebildiği sınırlamaların ortadan kalkması, kapitalist dünyanın tekeli rekabetini zincirlerinden boşalttı. Tekeller ve emperyalist devletler, içinde buldukları kârlılık sorunlarını çözebilmek için, dünyayı paylaşım rekabetini yeniden şekillendirme yarışına girdiler. Kapitalizm, 1917 Ekim Devrimi'nden bu yana ilk defa kendi tekeli rekabeti ve çelişkileri ile başa kalmıştı.

İmparatorluk tartışmalarının etkisiyle, Amerika'nın bütün dünyanın tartışmasız lideri olduğu ve olacağı sanısına kapılan dünya, bir süre boyunca, gittiği her coğrafyada onu, peşi sıra izleme zorunluluğuyla davrandı. Yeni açılan pazarlardan ve hammadde kaynaklarından uzak kalmamanın başkaca bir yolu görülüyordu çünkü. Bu dönemin Amerika tarafından dünyaya pazarlanan ideolojik yalanları, 'sosyalizmlerin yıkılmasıyla paralel yanlışlığının da kanıtlandığı ve kapitalizmin mutlak galip geldiği', 'artık demokrasinin her derde deva olacağı', şeklinde özetlenebilir.

Gerçekte ise olanlar, hammadde ve enerji kaynakları ile bunların iletim yolları üzerinde denetim kurmak şeklinde geliyordu. Kârlılığı artırmanın hammadde ve enerjiyi, yani maliyet fiyatlarının bu iki etkili unsurunu rakipleri aleyhine düşürmek dışında etkili bir yolu kalmamıştı. Sermayenin organik bileşimini yükselterek, teknolojiyi artırmak yoluyla maliyeti düşürmenin marjinal getirisi giderek azalıyordu. Kapitalist üretimin ulaştığı teknolojik seviye açısından rakipler karşısında, uzun süreli kalıcı bir üstünlük sağlanamıyordu. Kârlılık açısından en etkili yol, tekel garantileri ve yeni açılan alanlara sermaye ihracıydı.

Özellikle hammadde ve enerji ile pazar üzerinde hâkimiyet demek olan tekel ayrıcalıklarını, yıkılan sosyalizmin coğrafyasında en önce tesis etmek yaşamsal önemdeydi. Bu nedenle Amerika, üstün olduğu askeri alandaki kartlarını erkenden kullandı ve geniş bir coğrafi alanda çatışmaya ve savaşa girdi. Peşi sıra rakiplerini destekçi ama bir yandan da denetçi olarak sürükledi. Küreselleşme dönemi, bu yönüyle kapitalizme olan güvenin yeniden tesisine hizmet etti. Yeni spekülasyon alanlarının hacminin artmasına, borsaların, türev piyasalarının geometrik artışına maddi zemin sağladı.

jantın krizlerinden özünde farklı değil. Bunların hepsi kapitalizmin krizleriydi ve farklı ölçülerde bütün kapitalist dünyayı etkilediler. Ama bu çapta ve derinlikte bir etkiye sahip olmaları, anılan bölgelerin dünya ekonomisinde tuttukları hacmin küçüklüğü, etkisinin görece sınırlılığı nedeniyle, kapitalizmi bir bütün olarak krizin içine çekemedi. Bu krizler bütün sistemi tepetakla edecek bir ilişkiler karmaşası şeklinde yaşanmadı. Üstelik, emperyalist ülkeler, olumsuzluğu en aza indirerek krizlerden nispeten yararlanabilme yarışındaydılar. Çöküntünün etkileri anılan ülkelerle nispeten sınırlı kaldı, bu ülkelerin zayıflayan ekonomileri üzerinde bağımlılık ilişkileri sıkılaştırıldı. Alım satımın, ticari faaliyetin çapını genişletip yatırımlarını artırdılar, bir çok tesisi ucuza kapattılar. Sanayiden öteye, 2001 krizinde, Türkiye'deki bankaların 'yabancılaşması', neredeyse *Türk bankacılık sistemi* diye bir şeyin kalmaması böyle gerçekleşti. Bu krizler çerçevesinde emperyalist merkezle bağımlı ülkelerin, çevrenin ilişkisi daha da eşitsiz bir hâl aldığı, bağımlılık ve emperyalist sömürü daha da katmerlendiği gibi, merkezin kendi içindeki eşitsizlik ve çelişkiler de arttı. Bu durum önemli bir sorun yaratıyordu.

1990'ların sonunda emperyalistler arası ilişki iyice bozulmaya başladı. ABD'nin bütün kaynakları kendine yöneltmesi, bloklar arasında eşitsiz de olsa kurulmuş olan dengedeki orantısızlığı artırıyordu. 90'lı yıllar boyunca küreselleşme politikaları, çevre ülkelerdeki özelleştirmeler ve Asya'daki mali kriz, emperyalist dünyadaki ilişkileri, dengeyi hayli bozacak, sürdürülemez kılacak gelişmeleri başlatmıştı. Çevre ülkeler, yatırımlarını düşürmeye, cari işlem fazlası vermeye, her alanda özelleştirmelere zorlandılar. Cari işlem fazlası vermeye zorlanan bağımlı ülkelere merkeze yapılan değer transferinin daha büyük bölümü ABD cari açıklarını finanse etmeye başlamıştı. Artık, Avrupa da cari işlem fazlası ile ABD'yi daha fazla finanse ediyordu.

Çevre ülkelerle emperyalist merkezin ilişkisinde Avrupa'ya düşen oran azalmış, bu açıdan merkezdeki bölüşüm daha da dengesizleşmişti; Avrupa, ABD'nin dolar avantajını karşılamayı sürdürebilecek düzeyde bir kârlılıktan uzaklaşmıştı. Doların avantajlı konumunu sürdürmeye izin verebilmek için, çevreden AB'ye yapılan transferlerin, merkezdeki eşitsiz ilişkiyi, doların ayrıcalığını dengelemesi, hatta aşması gerekirdi. 90'ların sonunda, bu eşitsizliğin sürdürülemeyeceği artık belli olmuştu. Bu aşamada Çin, çoktandır ekonomik rekabet içinde bir ağırlık oluşturmaya başlamıştı bile.

Dünyadaki dolar rezervi Amerika'ya geri akmaya ve karşılığı talep edilmeye başladığında, ortalıkta Amerikan borçlanma senetlerinden, hazine bonolarının

dan başka bir teminat gözükmüyordu. Amerika'nın 2003 yılı için 522 milyar dolar olan cari açığı, 2006 yılında 811 milyar dolar olmuştu. Bu da yine, gelecekte üretilecek artıdeğeri bir kez daha teminat göstermek anlamına geliyordu. Tabir caizse, kabak yine dönüp dolaşıp işçi sınıfının, sıradan Amerikan vatandaşının, başına patlayacaktı! Bu durum, emperyalist ayrıcalık ve dayatmalar olmadan gerçekleşemeyeceği gibi, kolay kolay ona kabul de ettirilemezdi.

Sonuçta, tüketebilmek için gerekli olan para, bir şekilde oluşturulup sisteme pompalanmalıdır ve konut sorunu üzerinden yapılan da, aslında bundan başka bir şey değildir. Eğer balon patlamadan bir başka spekülasyon alanı yaratılıp sermaye oraya göç ettirilebilseydi, bu durum, yani sahte refah bir süre daha sürdürülebilirdi. Krizden önceki süreç boyunca petrol fiyatlarının aşırı artışı, petrol üzerinde yapılan spekülasyonlardan ayrı düşünülemez. Vadeli-spekülatif petrol ürünleri üzerindeki işlem hacmi, gerçek petrol ticareti hacmini defalarca aşmışsa, üretilen petrolün bu işlem hacmini karşılaması mümkün değildir. Ya da kriz öncesi çok sözü edilen gıda maddelerindeki aşırı fiyat artışları da, gıda toptancılığı üzerinden yeni bir spekülasyon alanı açma denemesinden başka bir şekilde değerlendirilemez.

Oluşan balon öyle çok havayla birikmiş ki, bu karşılıksız hacmi ne gıda maddelerinin, ne de gerçek petrol üretiminin taşıyabilmesi, demek ki pek mümkün olamamış! Geriye, sermaye birikiminin ve kârlılığın daha fazla sürdürülemeyeceğine topluca kanaat getirmekle bir kriz içinden, diğerlerine karşın en az zararlı çıkıp sonraki süreçte ayakları üstünde kalarak en avantajlı konumu elde etmeye karar vermiş sermaye kesiminin hareketi kalıyordu. Bir sınırı olmamakla birlikte, sürdürülebilmesi için gerekli maddi ve psikolojik temellerin aşınması, spekülasyonu sürdürülemez kılar. Bu yönüyle kriz, ekonomik temellerin olduğu kadar politik gelişmelerin de bir ürünüdür.

Daha uzak bir gelecekte ya da geçmişte patlaması mümkünken, krizin neden bugün patlak verdiği sorusu bu noktada akla gelebilir. Bunun doğrudan doğruya kâr oranlarının düşmesi ile ya da sermaye birikimi sorunları ile açıklanmasından önce, beklentilerin, iyimserliğin toptan değişmesi ile ilgisi kurulmalı. Çünkü insanlar, balon iyice şişerken gerçek değerleri değil de sanal değerleri alıp satıyorlarsa, krizin doğrudan matematik bir kuralla değil, politik alanla, sınıf mücadelesi ve tekellerle ilişkilendirilmesi gerekir. Spekülasyon alanının genişlememesi ve peşi sıra bir başka alanın açılmamasının nedeni de doğrudan doğruya politik gelişmelerin, moda deyimle, 'piyasaların daha fazla iyimserlik satın ala-

malarının', iyimserlik satın alıp satabilecek koşulların ortadan kalkmasının bir sonucudur. 2003 tarihinde yaptığımız aşağıdaki değerlendirme, kriz dinamiklerine işaret ettiği gibi, kriz ortaya çıktıktan sonra, bugün yaşadığımız gelişmelerin niteliği hakkında da isabetli değerlendirmeler sayılmalıdır:

“Asya krizi ile başlayan ve Latin Amerika ve oradan ABD ve Batı Avrupa'ya sıçrayan bir gerileme hemen göze çarpan yakın tarihin gelişmeleri olarak anımsanabilir. Tekelci karlardaki azalma, geçerli karlılık oranlarından yatırım yapacak alanlar bulunamaması durumu sürdürükçe, spekülasyonun sistem içindeki ağırlığı artacak, ama bu durum, giderek spekülasyonun zeminini de daraltacaktır.

Kapitalizmin eşitsiz gelişme yasası, emperyalist dönemde katlanarak büyümüş ve emperyalistlerden daha geri olanlar, daha ileri olanları yakalayıp, onların tahtına talip olur duruma gelmişlerdir; bu da zorunlu olarak yeni bir paylaşım savaşını gerektirmektedir. Bu gelişme, günümüzde henüz emperyalistler arası açık çatışma başlatacak seviyeye ulaşmamış olsa da, hem sistemdeki krizi aşma telaşı, hem krizi aşma süreci ve aşmayı başarabilirse kriz sonrasının belirsizliği, hem de sistemin yasaasının, tekellerin rekabeti dengeye geldiği her aşamadan sonra yeniden bozması, doğrultusunun böyle olması, ABD'yi bir an önce harekete zorlamıştır.

ABD ve AB ekonomilerinin etkin ve rakip konumlarının spekülatif alandaki faaliyetlere büyük oranda bağlı hale gelmesinin krizleri sürekli beslemesinin yanısıra, emperyalistler için bağımlı ülkelerden elde edilen tekelleri aşırı karlar ve sermaye ihracı üzerinden çevreden merkeze değer transferi ve buna bağlı olarak sömürgecilik ve yeni-sömürgecilik yaşamsaldır. Bir diğer özellik olarak iki emperyalist odağın politik güç nosyonu ön plana çıkar. Emperyalist ilişkilerin sürmesi, zarar eden tekellerin, çokuluslu şirketlerin kurtarılması ve tekel ayrıcalıklarının güvenceye alınması, politik güce sahip olmadan ve bunu kullanmadan söz konusu olamaz. Kendi piyasalarını zayıf oldukları alanlarda rekabete açmayan, kendi tekellerinin rakipleri karşısında nüfuz etme şansları zayıf olan ülkeler için de serbest rekabetçi uygulamalarda acele etmeyen, ama bunun dışında her ülkeye serbest rekabetin nimetlerinden dem vuran bir seçmecilik, emperyalist devletlerin karakterini oluşturuyor. Bütün bunlar için ise güçlü bir devlet yapısı gerektiği açıktır. Bu açıdan ABD'nin etkin ve hegemonik konumu bugüne kadar sürmüştür ve bugün de esas olarak sürmektedir. Sorun bu hegemonik konumun zayıflamakta ve giderek yitirilebilecek olmasından kaynaklanmıştır.” (“Gelişim ve Eğilimler”, *Kurtuluş Sosyalist Dergi* 7, Haziran 2003, s. 14)

Kapitalizmin eşzamanlı içine yuvarlanacağına öngörülebildiği böyle bir krizi uzun süre erteleyebilmesinin nasıl mümkün olduğunun yanıtları, dünya siyaseti ve uluslararası arenadaki gelişmeler ışığında açıklanabilir.

Emperyalist tekeller ve kapitalist devletler, düşen kâr oranlarını engellemeyi amaçlarken, sosyalizmin varlığının sınırladığı pazarların ve üretimin verili yapısı